

УДК 070(477.87)

DOI: 10.31471/2304-7402-2019-2(54)-390-403

ГАЗЕТИ “РУСИН” (1920-1923 рр.), “РУСЬКА НИВА” (1920-1924рр.) І ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МЕШКАНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ

І. І. Добош

*Обласна організація національної спілки журналістів України;
м. Івано-Франківськ*

Досліджено періодику Закарпаття 20-х років минулого століття, зокрема українські газети «Русин», «Руська нива», та ін. Доведено, що їх яскрава проукраїнська позиція сприяла національному відродженню мешканців краю – пробуджувала у них почуття патріотизму, людської гідності. автор прискіпливо аналізує із сучасних позицій змістове наповнення таких видань, їх роль у розвитку інших проукраїнських газет і часописів.

Ключові слова: *Закарпаття, «Русин», «Руська нива», газети, журналістика, національна свідомість.*

Газета “Русин” почала виходити на початку 1920 року. Це був орган місцевої влади. “Щоденник “Русин” стоїть над партіями і боронить інтереси влади”,¹ – говориться в одному з матеріалів часопису. Газету умовно можна поділити на два періоди – 1920-1921 рр. та 1923р. Перший період – період становлення, хаотичний і непослідовний, другий, пов'язаний з приходом на посаду редактора В. Гренджі-Донського – це солідність та стабільність часопису. У зверненні до читачів В. Гренджа – Донський писав: «Буде наслідувати (чит. Газета “Русин” – І.Д.) того “Русина”, котрий вже в 1920 і 1921 році намагався направити наші сили до серйозної, позитивної праці».

“Русин” щиро і старанно буде працювати для Подк. Руси, буде непартійним органом наряду народного і демократичного”.²

Перші роки часопис виходив двічі на тиждень, а з 1923 року щоденником. Редакторами були Ф. Жаткович, а згодом В. Гренджа-Донський. Газета версталася трьома колонками без фотоілюстрацій. Основні рубрики: “Що чувати дома”, “Що нового в світі”, “Новітні вісті”, “Народне господарство”, “Бесіда”, “Політичний перегляд”.

Мова газети українська з етимологічним правописом та з великими домішками місцевих діалектів, русизмів, мадяризмів, чехизмів тощо.

Жанрово часопис був дуже багатий. За різноманітністю матеріалів

¹ Русин. – Ужгород, 1923. 4.24. – С.1.

² Русин. – Ужгород, 1923. Ч.І. – С.2.

“Русин” випереджає всі україномовні видання пізнішого періоду, навіть такі солідні часописи, як “Українське слово”, “Свобода” та інші.

Найбільш поширеними жанрами на сторінках “Русина” були інформаційні жанри: замітки, звіти, інтерв’ю, репортажі. Вони займали добру половину газетної площі. Замітки добирались так, щоб у читачів створювалась цілісна картина суспільно-політичного та культурно-мистецького життя в краї, республіці та за рубежем. Замітки були дуже лаконічні, буквально з двох-трьох речень. Наведемо деякі з них: «Перемога турків в Малій Азії. Турки почали загальний наступ проти греків в Малій Азії і розбили одну грецьку дивізію і взяли в полон 5000 грецьких солдат. Греки, крім того, втратили багато ранених і 4000 мертвих».³

«Німецький посол про Леніна. Посол берлінського парламенту Едуард Бернштейн заявив у газеті «Форведс», що у нього є докази, ніби німецький уряд підтримав російських більшовицьких діячів Леніна, Троцького і інших сумою приблизно в 50 мільйонів марок».⁴

“Президент республіки, як відомо, подорожує по Середземному морю. На перші дні червня має бути в Празі”.⁵

“На днях відбувся конгрес хліборобської партії. На цім конгресі видно було то, що наш народ приближається до політичної зрілості”.⁶

“Пан віцегубернатор Еренфельд виїхав сьогодні рано до Кошиць, щоб нанести візит жупану д-ру Руманова. Вернеться до Ужгорода ще сьогодні”.⁷

“Переміна в редакції. Відповідальним редактором “Свободи” дотепер був о.Іван Фленко. На найновішій числі “Свободи” вже написано за відповідального редактора Віктор Желтвай”.⁸

“Львівська “Спарта” в Ужгороді. На три дні приїде в гості До Ужгороду львівський спортивний клуб “Спарта” і буде мати поєдинки з ужгородськими клубами “ИАС” і “ИМТЄ”.⁹

Сюди ж можна віднести кримінальну хроніку під рубрикою “Судова зала”, що з’являлася досить регулярно в часописі. Ось одна з них: “Фінансовий сторож Ян Шиста 15.XII ходив в Есень. Дуже змерз і пішов до корчми розігрітися. Так собі думав, що рум може найліпше зігріти його. Но есенський рум так посмакував йому, що випив цілий 1 літер. П’яний, як слива, урвався в хату швеця Клейка, вхопив його за карк і коли домашні прибїгли на поміч, вихватив свій ніж і поранив Клейна, його дочку і служницю, потому побіг до хати Кбвачової, але там закрили две-

³ Русин. – Ужгород, 1921. 4.7. – С.2.

⁴ Там само – С.3.

⁵ Русин. – Ужгород, 1923. 4.96. – С.2.

⁶ Русин. – Ужгород, 1923. 4.14. – С.1.

⁷ Русин. – Ужгород, 1923. 4.37. – С.3.

⁸ Русин. – Ужгород, 1923. 4.110. – С.3.

⁹ Русин. – Ужгород, 1923. 4.107. – С.4.

рі перед ним, тому Шиста вибив вікна. На крики прибігли і жандарми, котрі з великим трудом вгамували фінансиста...”¹⁰

На сторінках газети “Русин” практикувались в основному короткі хронікальні звіти. В них автор оперативно і лаконічно повідомляв про подію. Характерним звітом можна вважати звіт про створення “Товариства славянських журналістів” на Закарпатті. Автор розповідає про хід зборів, дає витяги з виступів: “Після виборів голови і секретаря зборів були зачитані статuti товариства, котрі з малими змінами були прийняті. За статутом членом товариства може бути кожен фактичний редактор або дописувач славянських журналів”.¹¹

Зустрічається в газеті декілька прямих звітів – про перебування в краї офіційних осіб Чехословацької республіки.

Інтерв’ю в газеті зустрічається дуже рідко, в основному це були передруки з зарубіжних, головню американських україномовних видань. Але вони стосувалися громадсько-політичних подій на Закарпатті. З редактором однієї з таких газет “День” А. Цмором редактор “Русина” і провів інтерв’ю. На перший погляд, запитання в ньому досить примітивні; але на Підкарпатті в той час вони були дуже злободенними і політично цілеспрямованими. Наведемо декілька запитань репортера: “Хто заснував і хто є власником “Дня”?”, “Ваша думка стосовно політичного життя Подк. Руси?”, “Яка думка газети у справі кордонів і мовного питання?” Відповідь: “Мовне питання не можна мішати з політикою. Мовне питання вирішиться так, як то потребує життя, закони розвитку”.¹²

“Відкриття Руського театру “Просвіта”. 15-го січня цього року відбулося велике свято нашої культури. Цього дня вибудовані тверді основи сильної міці нашої культури. Цього дня святкували ми відкриття постійного Руського театру товариства “Просвіта”,¹³ – так починається один з репортажів на сторінках часопису. Найбільш тут поширеними були звітні репортажі, де детально описувалися обставини, в яких розгорталися події. Стосувалися вони, як правило, культурно-мистецьких подій.

Друга група аналітичних жанрів – кореспонденція, стаття, рецензія, огляд – теж досить часто зустрічаємо їх на сторінках часопису. Найпоширенішою була тут інформаційна кореспонденція, яка регулярно з’являлася в газеті. Вона привертала увагу читача до певних явищ, наштовхувала його на роздуми. Як приклад, розглянемо кореспонденцію “Руська журналістика”: “Нинішній стан руської журналістики не є задовільним. І це можна зрозуміти: властиво звідки могли взятися ті руські журналісти?” Далі автор говорить про необхідність піднесення рівня

¹⁰ Русин. – Ужгород, 1923. – 4.4. – С.5.

¹¹ Русин. – Ужгород, 1923. – 4.148. – С.2.

¹² Русин. – Ужгород, 1923. – 4.25. – С.1-2.

¹³ Русин. – Ужгород, 1921. – 4.5. – С.1-2.

освіти і культури журналістів, забезпечення їх необхідною технікою і приходиться до думки про потребу створення своєї професійної спілки. Ще один аспект – моральний піднімає автор у своїй кореспонденції: “Руська спілка журналістів повинна намагатися очистити свою пресу від сьогоднішніх недоречностей, а це прийде через усвідомлення високого поняття про честь журналіста”¹⁴.

Свій професійний рівень редактор та позаштатні дописувачі часопису виявили при написанні статей. Найуживанішими були два її види – передова і проблемна. Прикладом передової є стаття про необхідність товариству “Просвіта” та іншим культурницьким установам мати своє приміщення. “Наш музей, наш театр, наша бібліотека “Просвіти”, наші клуби, наші гімнастичні товариства і т.д. не мають притулку. Тепер, коли ми стали свободним народом, наша повинність сповнити бажання наших предків. Наша свята задача на пам’ять нашого визволення і відродження вибудувати в Ужгороді величавий, могутній “Руський Народний Дім”¹⁵.

Ще одна передова розвінчує негативну роль місцевої змодернізованої інтелігенції, яка не розуміє запитів свого народу, не бажає підносити його культурно-освітній рівень тощо. “На таких “русинів” ми не маємо потреби. В сих часах ми хочемо мати і потребуємо тільки щирих, за свій народ готових принести себе в жертву, а не боягузів, котрі при зміні обставин, готові перемінити свою барву”¹⁶.

Прикладом проблемної статті є “Листи селянина до руської інтелігенції” (1923, 4.218, с.1-2, 4.220, с.1, 4.227, с.1, 4.234, с.1, 4.236, с.1, 4.237, с.1). В ній уявний селянин простежує історію ренегатства місцевої інтелігенції кінця XIX ст. до 20-х років XX ст., називає причини розриву її з народом, свідому відірваність від своїх коренів тощо. Наприкінці листів селянин закликає інтелігенцію до співпраці: “Я тепер такої думки: відпустимо один одному провини і з’єднаймося всі для спільної праці, котра буде корисна для всіх”¹⁷.

Господарським проблемам в газеті теж відводилось чимало площі: “Найбільшим власником землі на Підкарпатській Русі є держава сама, бо її маєток доходить до 630000 югрів земель, половина лісів, а це майже 50% всіх лісів в Чехосл. республіці”¹⁸ – так починається проблемна стаття на господарську тематику “Верховина і земельна реформа на Підкарпатській Русі”. В ній автор констатує, що більшість корінного населення краю живе в горах, тяжко обробляє землю, і пропонує роздати горянам землю на низинах. Тому потрібна земельна реформа, суть якої ав-

¹⁴ Русин. – Ужгород, 1923. – 4.14. – С.2-3.

¹⁵ Русин. – Ужгород, 1923. – Ч.33. – С.1.

¹⁶ Русин. – Ужгород, 1921. – 4.13. – С.1.

¹⁷ Русин. – Ужгород, 1923. – 4.237. – С.1.

¹⁸ Русин. – Ужгород, 1923. – 4.16. – С.1-2.

тор вбачає в передачі землі тим, хто її обробляє.

Про історію заселення, кількість, звичаї, обряди тощо розповідає стаття “Вачванські Русини”. Таких статей на історико-етнографічну тематику на сторінках часопису було опубліковано декілька.

Огляд, в основі якого лежить осмислення подій і фактів, жанр, безумовно, дуже потрібний читачеві того періоду. В краї створювалося багато політичних партій, об’єднань, товариств, рухів, і розібратися в них пересічному читачеві було непросто. Тому огляди досить часто практикувалися на сторінках газети. Як приклад, наведемо один із політичних оглядів “Політичні партії”: “На Підкарпатті є: 1. руські партії, 2. мадярські партії, 3. жидовська партія і 4. партії без народного характера”. Автор характеризує їх програми, напрями, політичні цілі, і приходить до висновку: “Щоби ми могли забезпечити руський характер Підкарпатської Руси, потрібно, щоб кожна руська душа за свою святу повинність голосувала виключно лиш за таку партію, котра з тілом і душею є руська, яка лиш русинів має за своїх членів, котра про свою руськість сміло говорить, кандидати якої є русини”.¹⁹

Часопис “Русин” уважно слідкував за розвитком і діяльністю періодичної преси. Тому огляд преси був закономірним жанром на його сторінках. Ось як аналізує і оцінює журнал “Наш рідний край” автор огляду: «Учительство Мараморошської жупи видає новинку для дітей “Наш рідний край”. Новинка у вигляді книжки виходить кожного місяця, крім липня і серпня. На днях появилася і 4 число цієї новиночки і так по зовнішній формі і по змісту відповідає вимогам. Статті написані легким стилем і розбірливо, так, що і учні народних шкіл легко можуть їх зрозуміти». Часопис служить важливій меті, бо збирає казки, прислів’я, приповідки і пісні, що живуть у народі. Мова часопису народна, легкозрозуміла. Редакція намагається не вживати слів московських і церковнослов’янських.²⁰

Безперечно, важливою подією не тільки в журналістиці, але й в літературі Закарпаття того періоду стала стаття А.Волошина “До історії нашого новинарства” (1923, ч.ІОО, с.1-2, ч.ІОІ, с.1-2, ч.ІОБ, с.2, 4.107, с.2, ч. 110, с.2, ч.111, с.2-3, 4.112, с.2, 4.117, с.2, 4.118, с.2-3). В ній автор проаналізував усі періодичні видання від першого “Вістника для Русинів Австрійської Держави” (1850-1860 рр.) до часописів початку 20-х років ХХ століття. Це перша ґрунтовна наукова праця з історії журналістики краю. А.Волошин, користуючись архівними документами, першоджерелами, детально аналізує “Світ”, “Новий світ”, “Карпат”, “Науку” та інші часописи, цитує уривки з деяких статей, фрагментарно досліджує публіцистичну майстерність окремих редакторів та авторів, зупиняється на мові часописів. До речі, так звана “мовна боротьба” почалася ще в 70-х

¹⁹ Русин. – Ужгород, 1920. – 4.10. – С.1.

²⁰ Русин. – Ужгород, 1920. – 4.10. – С.1.

роках ХІХ століття, коли на сторінках “Нового світу” точилася суперечка, якою мовою писати – “язиком російської літератури” чи “воліють нас висміяти граматики, як не розуміте люде”. Закінчуючи свій огляд преси, А.Волошин приходить до висновку: “Історія нашого новинарства доказує, що для газет по перше потрібна свобода. Без неї не розвивається вона, як не може жити рослина без свіжого воздуха, без світла сонця. Наша народна свобода є запорукою того, що наше новинарство по сему здорово, сильно буде розвиватися”.²¹

Під рубрикою “Театр і мистецтво” неперіодично друкувалися рецензії на вистави. Не всі вони були витримані у вимогах до цього жанру. Більшість з них були анонсами на вистави. Але декілька заслуговують на увагу. Починаючи рецензію на виставу “Циганка Аза”, автор стисло переповідає її сюжет і далі пише: “Вистава ся переплетена чудовими співами і танцями. Перед нашими очима пройшло природне життя циганське: звичай сватання на селі. Ми бачили наших колишніх лірників і мали нагоду любоватися нашими піснями. Гра акторів була добра. Циганку Азу грала пані Іванова в добрім настрої. Пані Авсюкевич, панна Машкевич, далі пан Ручко, Чугай і Березовський розуміли добре свої ролі. Хор був добрий, але хор “Просвіти” колись співав і ліпше”.²²

На жаль, на сторінках часопису “Русин” не зустрічаємо нарисів, фейлетонів і памфлетів. Їх відсутність деякою мірою можна пояснити початком становлення україномовної преси краю. По-друге, у штаті “Русина” було всього декілька чоловік, які займалися редагуванням матеріалів, версткою тощо, а до написання, скажімо, фейлетону чи нарису потрібен час і високий фаховий рівень.

Після приєднання Закарпаття до Чехословаччини в краї активізувалось політичне життя. З’явилися нові політичні партії, рухи, товариства, об’єднання.

“Вже в 1920 році були серед нашого народу ось такі партії: 1). Руська Хліборобська, яка зав’язалася ще перед війною тайно, без дозволу властей, 2). Руська Соціал-демократична, 3). Комуністична, 4). Карпаторусская Трудовая, 5), Подкарпатській Земледільській Союз, 6). Земледільська Республіканська, 7). Упродовж 1921-го року прийшла група Мочкоша, так звана Руська Автономна Партія.

В сесю чеську партію (чеська аграрна партія. – І.Д.) вступили: 1. Карпаторуська труд, партія з москвофілами, 2. Руська автономна земледільська група Мочкоша і 3. Подкарпатський земледільський союз Самінського. Пізніше Карпаторусская трудовая партія Гагатка виступила і прилучилася до чеських народних соціалістів”.²³

Як бачимо, серед вищезгаданих партій місцевою проукраїнського

²¹ Русин. – Ужгород, 1923. – 4.119. – С.3.

²² Русин. – Ужгород, 1923. – 4.4. – С.6.

²³ Руська нива. – Ужгород, 1924. – 4.42. – С.2.

була тільки одна – руська хліборобська партія. Інші були відділеннями чеських партій, або дуже тісно контактували з ними. “Причинами були, – пише у своїх спогадах С. Росоха, – 1. матеріально-фінансова неспроможність українського населення і 2. скермування всієї енергії на боротьбу з штучно насадженим русофільством нг. відтинку культурно-національним”. І далі: “Але мимо того, українці спромоглися заложити собі власну самостійну політичну організацію, яку назвали “Руська Хліборобська партія”. Заложили її брати Браїцайки, о. Августин Волошин, проф. Августин Штефан та інші. Органом її став тижневик “Руська Нива”. Ця партія виступала самостійно при сільських виборах у 1920 році і пізніше. В року 1923 перед парляментарними виборами перемінилася на Християнську Народну партію під проводом А. Волошина”.²⁴

Урядовий орган руської хліборобської партії газета “Руська нива” почала виходити в Ужгороді на початку 1920 року. Друкувалася вона українською мовою з етимологічним правописом. Виходила газета щотижня у четвер розміром 47х32 см під гаслом “Земля наша мати!”. Редактором часопису був Юлій Брацайко, а пізніше Михайло Брацайко.

Версталася газета трьома колонками, кожен номер відкривався фотозаставкою – орач оре ниву. На жаль, іншої фотоілюстрації в часописі не було. Ще одна особливість – газета набиралася крупним шрифтом.

З перших номерів часопис взяв на себе організаторські функції – розбудова партії, пропаганда її програми. Друкувались ці матеріали під рубрикою “Вісті із нашої партії”.

“В Андрешовцях зорганізувалися наші хлібороби і вступили в нашу партію. Предсідатель комітету: Іван Микуланинець, секр. Іван Сможанський – учитель, касир: Георгій Сеньсо, члени управи: Юрко Тимко, Юрко Мотнянський”.²⁵

Ще одна рубрика “Щира порада”. Тут друкувались матеріали, в яких роз’яснювалася суть москвофільства, йшла агітація за руську хліборобську партію, велась полеміка з угорськими, чеськими та москвофільськими партіями.

“Сякою партією держу я нашу “Руську хліборобську (земледільську) партію”. Горніться в сесю партію і виберім собі так із інтелігенції, як і з селян найщиріших, найвірніших і найрозумніших людей”.²⁶

В політичному плані руська хліборобська партія та її орган виступали за автономію Закарпаття, вибори до органів місцевого самоврядування (сойму). “Перші парламентські вибори в Чехословаччині пройшли 18 квітня 1920 року. Населення Закарпаття в них участі не брало. Вибо-

²⁴ Степан Росоха. Сойм Карпатської України /в 10-ліття проголошення самостійності. – Львів, 1991. – С.1.

²⁵ Руська нива. – Ужгород, 1920. – 4.17. – С. 1.

²⁶ Руська нива. – Ужгород, 1920. – 4.17. – С.1.

ри до сойму Закарпаття згідно з законом мали відбутися через 90 днів після парламентських виборів (18 липня 1920 р.). Натомість 26 квітня 1920 р. вийшло урядове розпорядження (ч.356/20), яке змінює і доповнює “Генеральний статут для організації і адміністрації” Закарпаття. Параграф 2 цього розпорядження говорить про повноту влади губернатора Закарпаття. Ця повнота влади має подвійний характер: 1. Повновладдя, яке губернатор може встановлювати самостійно і 2. Повновладдя, яке контролює віце- губернатор”.²⁷

Після виходу цього розпорядження чеські газети його активно підтримали і почали роз’яснювати, що не потрібно ніякої самоуправи, сойму, бо народ Закарпаття темний і неписьменний і він, мовляв, ще не готовий до демократичних виборів. У відповідь на ці твердження “Руська нива” писала: “Таким аргументом, що народ темний, недозрілий можна би вибори відкладати на цілі десятки літ, і ми все не мали би своїх правдивих волею народу представляючих і виповняючих представників. А ми таких хочемо і мусеме мати. Тому проч з губерньською радою! Най живе перший сойм Подк. Руси!”²⁸

Така позиція газети не могла не викликати протидії москвофільських, угорських та чеських часописів. Останні звинувачували руську хліборобську партію та її орган в націоналізмі, сепаратизмі та інших смертних гріхах. На це “Руська нива” відповідала: “Саме за то, що ми чисто руська партія, що ми боремося за просвіту, добробут і права нашого руського народу, нападають на нас крім незалежної соціал-демократичної партії всі інші мадярські, мадяронські, жидівські і москвофільські партії, б’ють нас у своїх газетах та хотіли б нас знищити з лица землі”.²⁹

Але найбільшу ненависть в антиукраїнських часописах викликала проукраїнська позиція “Руської ниви”. Ця позиція була активна і наступальна. Скажімо, часопис з перших днів заснування товариства “Просвіта” підтримував його, допомагав у створенні філій, друкарень, драматичних гуртків тощо. Оскільки “Просвіта” в той час свого органу не мала, “Руська нива” перебрала ці функції на себе: друкувала її програму та завдання, відозви, прокламації і т.д. Ось одна з відозв: “Най не буде ні одного села без курсу неграмотних. Най не буде ні одного неписьменного русина. Най нас наші приятелі не жаліють, вороги нас не висміють”.³⁰

Газета “Руська нива” стала своєрідним арбітром в суперечці двох студентських товариств: “Студентського Союзу Підкарпатських Русинів” та “Возрожденіє”. Вони склались із закарпатських студентів, які навчалися у Празі. “Студентський Союз Підкарпатських Русинів” додержувався проукраїнської орієнтації. “Возрожденіє” – навпаки, моск-

²⁷ Химинець Юліян. Закарпаття – земля української держави. Ужгород, 1991. – С.44.

²⁸ Руська нива. – Ужгород, 1921. – 4.47. – С.1.

²⁹ Руська нива. – Ужгород, 1922. – 4.5. – С.1.

³⁰ Там само. – С.2.

вофільської. “Руська нива” з цього приводу опублікувала меморандум “Студентського Союзу Подкарпатських Русинів”: “Позаяк за товариством “Возрожденіє” стоїть лиш зовсім незначна частина студентства із властивої Подк. Руси, а чеська публіка введена в блуд, що студентство вищих шкіл з Подк. Руси зрікалося свого матерного языка руського, а знало лиш язык великоруський, протестуємо проти резолюції тов. “Возрожденіє” і оголошуємо його погляди за несправедливі, неправдиві й односторонні”³¹

Часопис надрукував резолюції обох товариств:

“Резолюції “Карпаторуського студентства” тов. “Возрожденіє”

1. Карпаторуське студентство констатує, що карпаторуські “русские” уважали великоруській літературний язык за свой і они значно причинилися до його збагачення (Лодій, Балудянський, Орлай, Венелін, Сильвай, Раковський. і т.д.) і карпаторуські писателі і змагалися все писати великоруським літературним яком.

Карпаторуське студентство є глибоко переконане, що лише могутій велико-руській язык і богата великоруська література можуть прискорити піднесення культурного уровня подкарпатського народу і очистити його національний вигляд од чужих закрасок і впливів”.

“Резолюції “Студентського Союзу Подкарпатських Русинів”:

1. Не є правда, що карпаторуські писателі уважали літературний великоруський язык за свій і що намагалися писати великоруським літературним языком,

Лиш виїмкою уживали декотрі писателі языка великоруського тому, що домашній руський материний язык народу був придавлений мадярами і не було средств і можливості писати на матернім язиці, тому сягали за чужим, але багатим великоруським языком саме так, як сягали за ним в тяжких часах і декотрі писателі інших славянських народів.

2. Лише приверженці староруської орієнтації можуть думати, що лише великоруська культура може піднести подкарпаторуський народ і очистити національний вигляд Подк. Руси от чужої закраски.

Ми стоїмо на тім становищі, що тільки материнський язык народу піднесе його культуру.

Лиш материнський язык народу може очистити Подк. Русь од чужих закрасок, а заведення великоруського хоча спорідненого нам языка було б як тяжке насильство”³²

В кінці наведених резолюцій та меморандуму редакція “Руської ниви” вмістила примітку, в якій повністю підтримує позицію “Студентського Союзу Підкарпатських Русинів”.

На сторінках “Руської ниви” друкувались матеріали, де говорилося, що населення Закарпаття, його мова тотожна з мовою населення з

³¹ Руська нива. — Ужгород, 1922. — 4.5. — С.1.

³² Руська нива. — Ужгород, 1922. — Ч.3. — С.2.

другого боку Карпат. Саме навколо цього питання і велася полеміка “Руської ниви” з часописами інших політичних партій та рухів.

“Газета “Село” нападає на нас в кожному числі і пише, що руська хліборобська партія, се партія українська, що “Руська Нива” і “Свобода” то українці, та лиш не хочуть до того признатися перед народом.

Смішні ті редактори з “Села”. Передовсім ми ніколи не окриваємо того, що ми підкарпатські русини є рідними братами русинів з поза Карпат, які себе також називають русинами або українцями. І ми так як они є русинами або українцями. Того ми не окриваємо і одверто говориме.

Але зато чехи дивне є, що редактори “Села” – чехи, видають “Село” за гроші чеської аграрної партії, а встидаються признатися до того, що суть чехами і тому називають свою партію “карпаторусская земледельческая республиканская партія” та ховаються перед народом поза плечі Балога та його секретаря Камінського”.³³

Ще одна відповідь-репліка: “В своїх передсмертних болях і горячці заговорила “Русская Земля” аж так: “Ні словакізація, ні чехізація, ні мадяризація не є так опасна для нашого народа, як українізація. Тисяча років мадярської неволі не є такі страшні, як пагубний експеримент наших “братів” з Галичини”.

Тисячолітнє мадярське панованя є для москвофілів миліше, як ті руські учителі, селяни, робітники, які помагають нам двигати по селах освіту, як тоті верховинці рідні браття, які живуть по другу сторону Карпат, які говорять тою самою мовою, що ми, тоті самі пісні співають, тоту саму віру і тоті самі свята мають, як ми”,³⁴

“Руська нива” не відзначалася жанровою різноманітністю. На її сторінках друкувалися в основному замітки, кореспонденції, звіти. Найпопулярнішою була коротка інформація. Їй і відповідали рубрики: “Що чувати дома?”, “Що чувати в світі?”, “Що діється в світі?”, “Завгура” та деякі інші. Наведемо декілька інформацій:

“Нова книжка. Появилася книжочка Авг. Волошина “О письменном язиці Подк. Русинів”. Чисто наукова і дуже інтересантно написану книгу тепло поручаємо нашим читателям і кождому, кого інтерисує теперішня наша язикова і правописна боротьба”.

“Микола Садовський в Ужгороді. Найславетніший артист і організатор українських театрів п. Микола Садовський 18-го августа приїхав на запрошеня тов.Просвіти, до Ужгорода. Почитателі п.Садовського в його честь 21 авг. уладили дуже вдячний банкет. Пан Садовський буде директором руського театру тов.Просвіта”.³⁵

Декілька новин з-за кордону. “Ще своїх не нагодували, а вже чужим продають. Газета доносить, що московські большевики привезли на

³³ Руська нива. – Ужгород, 1923. – 4.42. – С.2.

³⁴ Руська нива. – Ужгород, 1922. – 4.35. – С.1.

³⁵ Руська нива. – Ужгород, 1921. – 4.34. – С.3.

продажу до міста Роттердама аа кораблі “Большевик” 3000 маж жита, 0000 маж кукурузи і 9390 маж вівсу. Недавно привіз також зерно корабель “Комуніст”. Дивна держава. Жителі з голоду гинуть, а уряд зерно в чужину вивозить, щоби з нього дістати золото, для себе, на платню агітаторів і війська”.³⁶

“Масарик в Парижі. Дня 16 октобра прибув наш президент Масарик до Парижа. Вітали его президент французької республіки Милерант і другі представники французького правительства. На другий день зложив вінок на гріб незнаного воіна. Дня 20 октобра одіхав до Лондона”.³⁷

“Пророцтво правдиве, та нещасливе. В часі війни спитав німецький цісар Вільгельм одного віщуна, що як закінчиться війна. Пророк відповів: по війні кожен німець буде міліонером. І сповнилося, сьгодні кожен німець є міліонером, бо одна чеська корона се вже міліони німецьких марок”.³⁸

На сторінках “Руської ниви” друкувались також листи читачів під рубрикою “Дописи”. В основному це були подієві замітки, скарги, прохання, побажання. “Мені попалася в руки новинка “Народна Школа”, – писав один з читачів. – Я ся дуже зрадував, що тут найду я новинку писану нашим рідним зрозумілим язиком, які газети я дуже радо читаю. На жаль, газета видавана паном Мих. Полянським, пишешя якимсь таким чудним язиком, що я її не міг порозуміти. Лука Дем’ян, селянин”.³⁹

Часопис мало уваги приділяв господарським питанням. Тут не знайдеш жодної ґрунтовної статті на цю тему. Немає матеріалів і з проблем культури, науки, освіти та літератури. Правда, газета стала збирачем фольклору. На її сторінках друкувались численні колядки, прислів’я, загадки, забобони, смішинки тощо. Ось деякі з них:

“Млин меле – мука буде. Язык меле – біда буде”.⁴⁰

“Добрий свідок.

Украли злодії у лісного пушку, але ізін знайшов її, дав злодія до суду, а жида взяв за свідка.

– Пізнаєш, жиде, цю пушку? – питає суддя.

– Ну, чому не пізнаю?! – відповідає жид. Я цю пушку знаю ще відтоді, як вона була маленьким пістолетом”.⁴¹

Малі матеріали друкувались під рубрикою “Завгура”. Тут же вміщувались усмішки на різні теми. Провідними були кепкування з так званої “мовної боротьби” та розвінчення лідерів деяких політичних партій. Один з них про доктора Фенцика, москвофіла, лідера руської національ-

³⁶ Руська нива. – Ужгород, 1923. – 4.29. – С.2.

³⁷ Руська нива. – Ужгород, 1923. – 4.42. – С.3.

³⁸ Там само. – С.3.

³⁹ Руська нива. – Ужгород, 1921. 4.37. – С.2.

⁴⁰ Руська нива. – Ужгород, 1921. – 4.37. – С.2.

⁴¹ Руська нива. – Ужгород, 1923. – 4.39. – С.4.

ної партії: “Д-р Фенцик сидить на годині латини за катедрою питає класу:

– Єст лі у вас бамага?

Клас мовчить, ніхто не розуміє.

– Єст лі у вас бумага? — вже нервується д-р Фенцик. Хлопці глипнули по собі і мовчать. Д-р Фенцик підійшов до першої лавки і питає:

– Что єто?

– Папір – одповів хлопець.

– Єто не папір, єто бумага, – учив д-р Фенцик. По хвилі знову звідав:

– Сут лі у вас карандаші?

Клас знову мовчить, бо не розуміє, а д-р Фенцик знов підійшов о першої лавки і питає:

– Что єто?

– То, прошу, церуза, олівець.

...Єто не церуза, ані олівець – єто и єсть карандаш!

По годині розійшлися діти додому, а мій син прибігає до мене і каже:

... Тату, який той професор Фенцик мудрий, на нинішній годині навчив мене вже два слова по латинії – Які? – питаю.

–Карандаш і бумага...⁴²

У віршованій формі передані думки одного з лідерів москвофільського русского автономного земледільського союзу Куртяка перед виборами:

Сидить Куртяк кінець стола,

Став гаді, угадати,

Якби то міг свій подертий Жеб собі латати.

Тай подумав крутий Куртяк Ож добре то буде,

Якби киветом в Прагу

Ізбрале люде...

У зв'язку зі зміною назви партії на християнсько-народну та її нового органу “Свобода”, “Руська нива” припинила своє існування. Однак аналіз їх діяльності – газет «Русин» та «Руська нива» – переконує, що саме ці видання стояли на початку ХХ століття на переконливих проукраїнських позиціях й утверджували українськість Закарпаття.

Література

1. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.24. – С.1.
2. Русин. – Ужгород, 1923. – Ч.І. – С.2.
3. Русин. – Ужгород, 1921. – 4.7. – С.2.
4. Там само – С.3.

⁴² Руська нива. – Ужгород, 1923. – 4.39. – С.3.

5. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.96. – С.2.
6. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.14. – С.1.
7. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.37. – С.3.
8. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.110. – С.3.
9. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.107. – С.4.
10. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.4. – С.5.
11. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.148. – С.2.
12. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.25. – С.1-2.
13. Русин. – Ужгород, 1921. – 4.5. – С.1-2.
14. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.14. – С.2-3.
15. Русин. – Ужгород, 1923. – Ч.33. – С.1.
16. Русин. – Ужгород, 1921. – 4.13. – С.1.
17. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.237. – С.1.
18. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.16. – С.1-2.
19. Русин. – Ужгород, 1920. – 4.10. – С.1.
20. Русин. – Ужгород, 1920. – 4.10. – С.1.
21. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.119. – С.3.
22. Русин. – Ужгород, 1923. – 4.4. – С.6.
23. Руська нива. – Ужгород, 1924. – 4.42. – С.2.
24. Степан Росоха. Сойм Карпатської України /в 10-ліття проголошення самостійності. – Львів, 1991. – С.1.
25. Руська нива. – Ужгород, 1920. – 4.17. – С. 1.
26. Руська нива. – Ужгород, 1920. – 4.17. – С.1.
27. Химинець Юліян. Закарпаття — земля української держави. Ужгород, 1991. – С.44.
28. Руська нива. – Ужгород, 1921. – 4.47. – С.1.
29. Руська нива. – Ужгород, 1922. – 4.5. – С.1.
30. Там само. – С.2.
31. Руська нива. – Ужгород, 1922. – 4.5. – С.1.
32. Руська нива. – Ужгород, 1922. – Ч.3. – С.2.
33. Руська нива. – Ужгород, 1923. – 4.42. – С.2.
34. Руська нива. – Ужгород, 1922. – 4.35. – С.1.
35. Руська нива. – Ужгород, 1921. – 4.34. – С.3.
36. Руська нива. Ужгород, 1923. – 4.29. – С.2.
37. Руська нива. – Ужгород, 1923. – 4.42. – С.3.
38. Там само. – С.3.
39. Руська нива. – Ужгород, 1921. – 4.37. – С.2.
40. Руська нива. – Ужгород, 1921. – 4.37. – С.2.
41. Руська нива. – Ужгород, 1923. – 4.39. – С.4.
42. Руська нива. – Ужгород, 1923. – 4.39. – С.3.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 10.06.2017 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором **Костусяк Н.М.***

**NEWSPAPERS “RUSYN” (1920-1923), “RUS’KA MOVA” (1920-1924)
AND THE FORMATION OF CONSCIOUSNESS
OF ZAKARPATTIA’S DWELLERS**

I. I. Dobosh

*Regional organization of the National Union of Journalists of Ukraine;
Ivano-Frankivsk*

The research is conducted on the periodicals of Zakarpattia in the 20s of the previous century, namely Ukrainian newspapers “Rusyn”, “Rus’ka mova”, “Ukrains’ke slovo” and others. It proves that their bright pro-Ukrainian position promoted the national renaissance of the land’s dwellers – awoke a feeling of patriotism, human dignity in them. The author meticulously analyses the content of such editions from modern positions, their role in the development of other pro-Ukrainian newspapers and periodicals.

Key words: *Zakarpattia, “Rusyn”, “Rus’ka mova”, newspapers, journalism, national consciousness.*